

Meclis-i Mebusan'da bir oturum ve Ahmet Vefik Paşa

Yazar:

[Ekrem Hayri PEKER](#)

Ahmet Vefik Paşa için çağdaşlarından bir yönetici kendisini elmasa benzeterek şunları söylemiştir, "Paşa, değirmen taşı büyüklüğünde elmadır. Ne parmağa takılır, ne de değirmende kullanılır".

Ahmet Vefik Paşa, çok renkli ve çok yönlü bir kişiydi. Osmanlı İmparatorluğuna büyük hizmetleri dokunmuştur. Kendisinden yeterince yararlanılmamıştır. Yaptığı çalışmalardan sadece tiyatro konusunda yaptığı çalışmalarla hatırlanmaktadır.

Türkçülük hareketinin öncülerindendir. İki defa Maarif Nazırlığı yaptı. Bursa valiliği sırasında bu kentte bir tiyatro yaptırmakla ün kazanmış ve ismi Bursa ile özdeşleşmiştir. 93 Harbi göçmenlerini Hüdâvendigâr vilayetine başarıyla yerleştirmiştir. 1855 depreminde yıkılan Bursa'yı, "Osmanlı'nın dibaçesini" ayağa kaldırmıştır.

3 Temmuz 1823'de İstanbul'da doğdu. Hariciye Nezareti memurlarından Ruhittin Efendi'nin oğludur. 1831 yılında İstanbul'da başladığı eğitimini, babasının görevi nedeniyle gittiği Paris'te Saint Louis Lisesi'nde tamamladı. Paris'te bulunduğu süre içinde Fransızca'yı anadili gibi öğrendi ve 1837'de yurda döndüğünde tercüme odasında çalıştı. 1840'da elçilik kâtibi göreviyle Londra'ya gitti ve İngilizce öğrendi.

Başmütercim olarak tercüme odasında görev aldı ve Devlet Salnamesi hazırlanmasında görevlendirildi.

1849 yılında Macaristan mültecileri olayını çözmek için görevlendirildi. Olağanüstü yetkilerle Memleketeyn'de komiser vekili olarak görevlendirildi.

1851'de pek çok konudaki derin bilgisi nedeniyle, yeni kurulan Encümen-i Daniş adlı bilim kuruluna üye seçildi ve bu üyeliğin gerektirdiği çalışmaların içinde yer aldı.

Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Tahran'a elçi olarak atanarak Fars dilini ve İran tarihinin kökenlerini öğrendi. Elçilik binalarına bayrak asma âdetini getiren, Tahran'da elçi iken elçilik binasını Osmanlı Devleti toprağı olarak ilan edip bayrak çektiiren Ahmet Vefik Paşa olmuştur.

Ahmet Vefik Paşa

Küçük yaşlardan beri kendisini koruyan Reşit Paşa'nın Abdülmecit'e sadrazam olması ile önemli görevlere getirilen Ahmet Vefik Paşa, "Meclis-i Valay-i Ahkam-ı Adliye" üyeliği (1855), "Deavi Nazırlığı" (1857), Paris elçiliği (1860) yaptı. Paris büyükelçiliği sırasında III. Napolyon ile aralarında yaşanan gerilim, fıkralara konu oldu.

Paris sefaretinden İstanbul'a döndükten sonra 1862'de Darülfünun'da Hikmet-i Tarih (Tarih Felsefesi) hocası, aynı sene içinde Bursa'da Evkaf Nâzırı oldu.

Darülfünun hocalığı sırasında "Şecere-i Türkiye" (Türklerin soy kütüğü) adlı eseri Çağatay Türkçesi'nden İstanbul Türkçesi'ne çevirdi; Türklerin tarihinin Osmanlı tarihi ile başlamadığını savundu. Ayrıca "Lehçe-i Osmani" (Osmanlı lehçesi) ve Türk Lugati hazırlayacak değişik Türk lehçelerinin varlığını gösterdi.

29 Mayıs 1862 yılında Padişah Abdülaziz tarafından Divan-ı Muhasebat Reisliğine tayin edilen Ahmet Vefik Paşa bugünkü adıyla Sayıştay'ın ilk başkanlığını yapmıştır. 1864 yılında halkın şikâyetleri üzerine Bursa'daki görevinden alınarak yıllarca resmi bir görev verilmedi, bu süre içinde Türk tarih ve edebiyatına yeni eserler ve tercüme kazandırdı. İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında İstanbul vekili olarak yer aldı ve başkanlığı üstlendi. Başkanlığı sırasında, Arap milletvekillerine "Türkçe öğrenmeye başlayın" demesiyle ünlüdür.

18 Mart 1877'de çalışmalarına başlayan ilk Meclis-i Mebusan'ın İstanbul üyesi olarak seçilen Vefik Paşa, Mebusan'ın başkanlığını yaptı. Oturumları diktatörce idare ettiği yolunda eleştirilere uğradı. Meclisi tatil edilmesinde katkısı vardır.

1878'de tekrar Maarif Nazırı, daha sonra da sadrazam oldu ve yüzyıllardır kullanılan "sadrızam" sözcüğünü "başvekil" olarak değiştirdi. Bu göreve geldiği sırada imparatorluk, 93 Harbi'nden yenik çıkmıştı. Rusya ile yapılan ağır anlaşma koşullarını hafifletmek için çalıştı ve donanmanın teslimini önledi. Abdülhamit'i hal edeceği yönündeki bir jurnal nedeniyle 18 Nisan 1878'de görevinden azledildi. Ölene kadar herhangi bir devlet görevine getirilmedi.

***

1876 Yılında açılan Meclis'i Mebusan Osmanlı'da büyük bir umut estirmişti. Müslim ve gayri Müslim tebaa bu girişimi büyük umutlarla izliyordu.

Sivil ve askeri bürokrasi, medrese çevresini Anayasa ve meclisin açılmasıyla iki şey bekliyordu, çağdaş ve güçlü bir ülke olmak, bunun içinde hukuk normlarını yerleştirmek. İkincisi Bulgar isyanı nedeniyle Osmanlı'ya savaş hazırlığında olan Rus Çarlığı'nı Avrupa desteği ile durdurmaktı.

Bu girişimin öncüsü olan ve bürokrasi, Avrupa'dan aldığı borcu saraylara ve imparatorluk için oldukça büyük olan donanmaya yatıran Sultan Abdülaziz (8 Şubat 1830-4 Haziran 1876) 30 Mayıs 1876 tahttan indirilmişti.

1871'de Verdun'da Almanlara yenilen Fransa, mecburen İngiltere'ye yanaştı. Yenilgiden sonra Fransa'da yeniden cumhuriyet kurulur. Bunu fırsat bilen Rus Çarlığı 1856 Berlin antlaşmasının bazı maddelerine kabul etmediğini ilan etti ve Karadeniz'de donanma kurdu.

Muharrem kararnamesi, Osmanlı Devletinin ödeyemediği iç ve dış borçlarını düzenlemek amacıyla, alacaklıların talepleri doğrultusunda II. Abdülhamit döneminde, 15 Ekim 1881 (28 Muharrem 1299) tarihinde açıklanan mali kararlardır.

Osmanlı Devleti 1854 Kırım Savaşı'ndan sonra ilk kez borçlanmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren 20 yıl boyunca çeşitli aralıklarla iç ve dış piyasalardan borçlanılmıştır. Ancak bu kaynaklar verimli değerlendirilemediğinden dolayı borçların vadesi gelince ödeme sıkıntısı çekilmiş, zamanla anapara ve faizler ödenemez hale gelmiştir. En nihayetinde 1874-1875 yıllarında bütçe dengesi tamamen bozulmuş, gelirler borç faizlerini bile karşılayamaz olmuştur. Bunun neticesinde 30 Ekim 1875 tarihinde "Ramazan Kararnamesi(Ramazan Kanunnamesi) ile maliyenin iflası ve borçların ödenmesi ile ilgili bir plân ilan edilmiştir. Nisan 1876 tarihinden sonra ise borç geri ödemeleri tamamen durdurulmuştur.

1876-1881 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin borçların ödenmesiyle ilgili mali sistemi düzenleyici çalışma yapamaması sonrasında, alacaklı devletlerin ve bankerlerin yoğun baskı ve lobileri neticesinde çeşitli müzakereler yapılmış ve alacaklıların anaparadan önemli ölçüde indirim yapmaları konusunda uzlaşılmasının ardından, 20 Aralık 1881 (28 Muharrem 1299) tarihinde açıklanan Muharrem Nizamnamesi(Kararnamesi) ile borçların ödenmesi için devletin iktisadi faaliyetlerinin yönetimi yabancıların kontrolüne verilmiştir. Bundan sonra Avrupalı devletler Tuz, İpek, Tütün, Alkollü içecek ve balık sektörlerinden gelecek olan vergilere el koymuştur. Bununla beraber Avrupa sermayesinin etkinliği artmıştır.

Kararnameye göre borçların ödenmesi için devletin tüm iktisadi faaliyetlerini yabancılar adına kontrol etmek amacıyla Duyun-u Umumiye (Borçlar İdaresi) kurulmuştur. Bu kararname neticesinde devlet ekonomik olarak bağımsızlığını kaybetmiştir.

Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu (Bursa)

Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa kamuoyunu kaybettiren bu karar, halkın "Moskof" lakabını taktığı Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'dır(1818-1883). Sultan Abdülaziz'le yakın ilişkiler kurmuştu. Padişah'ın hiç denetimsiz monarşik idare hakkı olduğu telkini yapmaktaydı. Bu nedenle Abdülaziz'in gözüne girmişti. Sadrazam Âli Paşa 7 Eylül 1871'de öldüğünde Abdülaziz'in şahsi tercihi ile birinci kez sadrazamlığa getirildi. İlk icraatı daha önce Osmanlı devletinin Batı Avrupa devletlerine dayanan politikasını tayin eden Âli Paşa'nın siyasetlerini değiştirmeye çalışmak oldu. Ama önceki işi Âli Paşa'nın ailesini, dostlarını ve devlet içinde birlikte çalıştığı iş arkadaşlarını görevlerinden ayırmak oldu. Dış siyasetinde o zamanki Rusya büyükelçisi Nikolay Pavloviç İgnatyev'e yakın bağlılık gösterip Osmanlı Devleti dış siyasetini Rusya dış siyasetini takip eder bir devlet şekline soktu. Bu Rusya sevgisi yüzünden İstanbul siyasi çevrelerinde lakabı "Nedimof"a çıktı. Bu da Osmanlı devletinin batı Avrupa devletleri yanında itibarın kırılmasına ve devletin yalnız kalmasına sebep oldu. İçişlerinde takip ettiği hiç sorumsuz merkezîyetçi yanlış siyaset Abdülaziz'in halkın sevgisini kaybetmesine ve özellikle Balkanlarda milliyetçiliğinin önem kazanmasına neden oldu. Bu kötü gidişat Mithat Paşa tarafından Abdülaziz'e bildirilip sultan uyarıldı. Bunun üzerine 31 Temmuz 1872'de Abdülaziz, Mahmut Nedim Paşa'yı sadrazamlıktan azletti.[

Tam bu sırada Hersek isyanı çıktı ve ülke büyük bir siyasi kriz içine girdi. Sultan Abdülaziz, Mahmut Nedim Paşa'nın Rusya yakınlığını bildiği için ve bu yakınlık dolayısıyla bu isyana Rusya'nın karışmasını önleyeceğini sandığı için Mahmut Nedim Paşa'yı 21 Ağustos 1875'te İstanbul'a çağırtdtı. Ona Şura-yı Devlet üyeliği görevi verildi.

Mahmut Nedim Paşa eğer kendisine iktidar verilirse Hersek isyanı meselesini 15-20 günde çözebileceğini Abdülaziz'e bildirince, Sultan'ın isteğiyle 26 Ağustos 1875'te ikinci kez sadrazamlığa getirildi. Fakat sadrazam olduğunda Hersek isyanını bastıramadı. Bu

yetmezmiş gibi ayaklanmalar Sırbistan, Bulgaristan ve diğer bölgelere de yayılmaya başladı. Mahmut Nedim Paşa'nın bunlara karşı aldığı tedbirler hep boşa gitti. Ayaklanmalar dolayısıyla gereken yüksek askeri harcamalar devlet maliyesini sarstı. Yeni vergiler koymak imkânı yoktu ve o zamana kadar devlet maliyesi yüksek faizlerle dış borç almaya dayanmakta idi. Mahmut Nedim Paşa dış borç alınmasında Osmanlı devleti tahvilleri için gayet yüksek faiz ödemekten kaçınmak için devlet dış tahvillerinin faizini (dış piyasalarda geçen) ama eskisinden %50 daha düşük olan faizlere indirdi. Bu Avrupa'da Osmanlı tahvilleri satın alan ve gayet yüksek faiz gelirinden istifade eden Batı Avrupa bankaları ve maliyecilerinin ve ülke içinde ellerinde fonları olup bunları yüksek faizli Osmanlı devleti tahvilleri ile nemalandıran küçük bir iç rantiyer-maliyeci tabakasının büyük tepkilerine neden oldu. Bu arada medrese öğrencileri de derslerine girmeyip Fatih ve Beyazıt meydanlarında gösteriler yaptılar. Bu başarısızlıklar nedeniyle 12 Mayıs 1876'da sadrazamlıktan azledildi.

***

Meclis-i Mebûsan Osmanlı İmparatorluğu'nda, 23 Aralık 1876 tarihli Anayasa'ya (Kanuni Esasi) göre kurulmuş ve I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde görev yapmış yasama organıdır. Seçilmiş parlamenterlerden oluşmakta ve padişah tarafından atanan (daha az sayıdaki) üst kamara üyelerinin oluşturduğu Soylular Meclisi (Ayan Meclisi) ile birlikte, Genel Parlamentoyu (Meclis-i Umûmî) oluşturmaktaydı.

Parlamenterler Meclisi (Meclis-i Mebûsan) dönemde faaliyet göstermiştir:

Meclis-i Mebusan, iki meclisten oluşan Osmanlı Parlamentosunun halk tarafından seçilen kanadıdır. Osmanlı Devleti'nde ilk defa 23 Aralık 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'sine göre kurulan milletvekilleri meclisi, hükümet organlarının kendi yetki ve görev alanları içerisinde çalışmasını belirten, kuvvetler ayrılığı ilkesine göre; bu güçler yasama, yürütme ve yargı başlıkları altında toplanmıştır.

İlk Türk parlamentosu "Meclis-i Umumi (Genel Meclis) adı altında ve iki dereceli meclis olarak, 20 Mart 1877 tarihinde çalışmalarına başladı. Yasama görevini üstlenen meclisler, 1876 Anayasa'sına göre Ayan ve Meclis-i Mebusan adı altında Osmanlı parlamentosunu (Genel Parlamento) oluşturmuşlardır. İki dereceli seçimler sonucu oluşan "Heyet-i Mebusan" veya bazen ifade edildiği gibi "Meclis-i Mebusan", 69'u Müslüman ve 46'sı Gayrimüslim 115 üyeden oluşuyordu. Mebusan Meclisi'nin üye sayısı her 50.000 Osmanlı vatandaşına bir temsilci düşecek şekilde seçiliyordu. Seçim gizli oy ile yapılmaktaydı. Meclise Osmanlı vatandaşı olmayan, Türkçe bilmeyen, 30 yaşını doldurmamış, iflas ile mahkûm olup da suçsuzluğu henüz kanıtlanmamış, yüz kızartıcı davranışlarda bulunan, medeni haklardan mahrum bulunan kimseler seçilemezlerdi. Mebus seçilebilmek için Türkçe okumak ve mümkün olduğu ölçüde yazmak şartı aranıyordu. Meclisi Mebusan'ın vekilleri, seçildikleri bölgeye değil tüm Osmanlı halkına karşı sorumluydular. Doğrudan doğruya padişahça atanan "Heyet-i Ayan" veya diğer adıyla "Meclis-i Ayan" (Seçkinler Meclisi) ise, 26 üyeden kurulmuştu. Ayan Meclisi üyelerini, padişah tayin ederken Meclis-i Mebusan üyeleri, iki dereceli seçim sistemiyle seçilirlerdi. 1876 Kanun-ı Esasi'nin ilk şekli ve kısa süren uygulamasına göre Mebusan Meclisi, aksi kararlaştırılmadıkça açık olarak görüşmeler yapabilen, kanun teklif ve görüşme yetkileri oldukça sınırlı bir meclisti. Mebusların kanun teklifi yetkileri kendi görev alanlarıyla sınırlıydı. Ayrıca görüşülecek

kanun teklifleri için padişah'tan izin almak gerekiyordu. Osmanlı Devleti'nin Parlamento Meclisi dönem dönem duraksamalara uğramıştır.

31 Mart 1877'de çalışmalarına başlayan 1. Meclis-i Mebûsan üyeleri, geçici bir talimatla il, liva ve kazaların yönetim meclisi üyeleri arasından seçilmiş, İstanbul için ayrı bir seçim yapılmıştı. Bu parlamentoda 115 parlamenter vardı. 28 Haziran 1877'de çalışmalarını tamamlayarak dağıldı.

Aynı seçim yöntemiyle oluşturulan 2. Meclis-i Mebûsan ilk kez 13 Aralık 1877'de toplandı. 93 Savaşı'nın getirdiği sorunlar nedeniyle 14 Şubat 1878'de kapatıldı.

Abdülhamit döneminin sonunda, 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile aynı yılın Kasım ve Aralık aylarında parlamento seçimi yapıldı. Ahrar Fırkası (Özgürlükçüler Partisi) ve İttihat ve Terakki Cemiyeti (Birlik ve İlerleme Partisi)'nin katıldığı seçimlerde, İttihat ve Terakki Cemiyeti çoğunluğu sağladı ve 4 Aralık 1908'de 3. Meclis-i Mebûsan açıldı.

İngiliz Elçisi Layard, Kont Derby'ye 2 Haziran tarihli raporunda Türk Mebusan Meclisi'ne yaptığı ziyareti şöyle anlatır:

“Ziyaretim sırasında mecliste belediye vergileriyle ilgili bir yasa müzakere ediliyordu. Avam Kamarası deneyimlerime dayanarak, bir tartışmanın böylesine bir düzen ve edep ile yürütüldüğünü görmediğimi söyleyebilirim. Üyeler, oturdukları yerden ya da Fransız usulüne göre, kürsüden konuşabiliyorlar. Bir Rum dışında hepsi, sözcü veya başkana yerlerinden hitap ettiler. Konuşmaları kısa ve isabetliydi. Yasanın her maddesi tartışıldı. Yasa önergesini meclise sunan nezaretin temsilcilerinden açıklamalarından istendi ve hemen yanıt alındı.

Yasa bundan sonra oylamaya koyuldu ve ittifakla kabul edildi. Her mebusun önünde yasanın bir sureti vardı ve tartışmayı büyük bir ilgi ve dikkatle izliyordu (şimdi milletvekillerinin haberi olmuyor). Bir tek istisna bile gözüme çarpmadı.

Oradaki varlığım fark edilince, mecliste önce bir huzursuzluk ifadesi seçilir gibi oldu. Daha önce sözün ettiğim Rum, bir kâğıt destesiyle kürsüye çıktı ve Hiç bitmeyecekmiş gibi gözükken bir konuşmaya başladı. Konu, Türkiye'nin tarihi ve Hristiyanlar'ın şikâyetleriyle ilgiliydi. Başkan, Rum üyeyi bir iki kez uyararak, konuşmasını uygun bir zamanda yapabileceğini, fakat şimdi tartışma konusu olan yerel yönetimle ilgili bazı ayrıntılarla ilgisi olmadığını söyledi. Mebus buna rağmen ısrar etti. Sonunda sabrı taşan meclis, ondan kurallara uymasını ve başkana itaat ederek kürsüden inmesini istedi. Rum sonunda istenileni yapmaya mecbur oldu.

İngiliz Avam Kamarası'nın sözcüsü muhakkak ki onun kadar bile konuşmasına izin vermezdi. Avrupa'daki benzer hiçbir meclis, bu Türk Mebusan Meclisi kadar saygın, zeki ve vakur bir topluluk oluşturmamıştır. İmparatorluğun her yanından gelmiş Hristiyanlar'la ve Müslümanlar, hatta yarı Bedevi kisvesiyle bir Arap, hiçbir ayırım gözetilmeksizin yan yana oturuyorlardı. Müslümanların arasında beyaz sarıklı 'la birçok molla vardı. Benim orada bulunduğum gün oturuma hâkim olan Hristiyan konuşmacılar, herhangi bir sabırsızlık belirtisi karşılaşmadan dinlendiler. Tam bir rahatlık içinde özgürce konuşuyorlardı. Başkan ender olarak söze karışıyor; bunu yaptığı zaman da bir mebusa, tartışmanın konusundan uzaklaştığını belirtiyordu.

Bunun, imparatorluğun dört bir yanından Hristiyan ve Müslüman vatandaşları, yerine getirmesi gereken görevleri ve bunların yerine getirme yollarını bilmeyen insanları bir halk meclisinde bir araya getirmenin ilk denemesi olduğu göz önünde tutulmalıdır. Önce güçlü bir tarafından yönetilmeseler ve kontrol edilmeseler, bir karışıklık olur, deney de

başarısızlıkla sonuçlanırdı. Hiç kimse bilgisi, dürüstlüğü, kararlılığı ve karakter gücü bilinen Ahmet Vefik Paşa kadar başkanları olmaya layık değildir. Karşı karşıya bulunduğu durum göz önüne getirilince, bu topluluğu, kısa zamanda güvenli ve işbilir bir meclise dönüştürmeyi başarmasına şaşkırmamak elde değildir. Türk Parlamentosunu gözden düşürmeye çalışanlardan bile, başkanın tartışmalara gereksiz yere müdahale ettiğini ya da tartışma özgürlüğünü kısıtladığı yolunda aylardan beri hiçbir şikâyet olmamıştır. Eğer bir şikâyet sebebi varsa, bu belki ters yöndedir.” (Küçük Asya Seyahatnamesi, Anadolu’da Bir İngiliz Subayı, 1876, s, 300-301, İstanbul-1998, Sabah Kitapları)

KAYNAKÇA:

- Burnaby, Frederick, Küçük Asya Seyahatnamesi, Anadolu’da Bir İngiliz Subayı, 1876, İstanbul-1998, Sabah Kitapları
- Danişmend, İsmail Hami, Hayrullah Efendi’nin gördüğü üç Bursa (Yapı Kredi Bankası Bursa Şubesi’nin açılı; hatırası olarak, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. basımevinde Vedat Nedim TOR Şevket RADO tarafından hazırlanmış). İstanbul- 04. Haziran 1948
- Günaydın, Nurşen-Kaplanoğlu, Raif, Seyahatnamelerde Bursa-2000, Ticaret Borsası Yayını – Ortaylı, İlber, (2016), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul-Timaş Yayınevi
- Wikipedia

[status draft]

[nogallery]

[geotag on]

[publicize off|twitter|facebook]

[category araştırma]

[tags ANALİZ, ARAŞTIRMA, TARİH, Meclis-i Mebusan, oturum, Ahmet Vefik Paşa]